

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN GELİŞİMİ VE ÖRGÜTLENME SÜRECİ

Birsen GÖKÇE*

ÖZ

Bu çalışmanın ana amacı, Türkiye'de sosyolojinin kuruluşundan bugüne kadarki gelişimini, kronolojik bir sıra içinde, ana hatları ile vererek dernekleşme sürecini açıklamaktır. Bu çerçevede özellikle, ilk yıllarda Durkheim ve Le Play ekollerinin Türk Sosyolojisi üzerinde etkili oldukları, sosyolojinin ilk başlarda felsefe altında ve/veya sosyal bilimler adı altında okutulduğu, daha sonraları ise bağımsız bir disiplin kimliği kazandığı belirtilmiştir. Sosyoloji alanında ilk dernek, 1949 yılında, 'Türkiye Sosyoloji Cemiyeti' adı altında kurulmuş olmasına rağmen bir yıl sonra kapanmıştır. Günümüzde ise, 1990 yılında, 'Sosyoloji Derneği' adı ile kurulmuş olan dernek, bugün 450 üyeye ulaşmış ve Bakanlar Kurulu Kararı ile 'Kamu Yararına Dernek' statüsü kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Türkiye'de Sosyoloji, Sosyoloji Derneği

THE DEVELOPMENT AND ORGANIZATIONAL PROCESS OF SOCIOLOGY IN TURKEY

ABSTRACT

The main aim of this paper is to investigate the establishment and historical development of sociology and to explain the organization process of the Sociological Association in Turkey. It is stated that the Durkheim's and the Le Play's approaches became effective on sociology in Turkey at the beginning. It is also said that sociology was thought as a sub-field under the departments of philosophy or/and social sciences in the same period. Later, it became an independent discipline in universities. The first association of sociology was established in 1949 with the name of 'The Association of Turkish Sociology'. But it was closed one year later. The second attempt was made in 1990, and a new association named 'Sociological Association', was established. It has 450 members in present.

Key Words: Sociology, Sociology in Turkey, Sociological Association.

Batı ülkelerinde kuramsal ve uygulamalı olmak üzere iki yönlü bir gelişim çizgisine sahip olan sosyolojinin kuramsal yönü Kıta Avrupası'nda, uygulamalı yönü ise Anglo-Sakson ülkelerinde ağırlık kazanarak yaygınlaşmıştır.

Türkiye'de toplumla ilgili ilk çalışmalara 20. Yüzyıl'ın başlarında rastlanmaktadır. Fransa'da başlayan ve Avrupa ülkelerinde gelişerek 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'da da etkisi görülen Durkheim ekolünü Türkiye'ye Ziya Gökalp, Le Play ekolünü de Prens Sabahattin tanıtmıştır. Her iki ismin Türkiye'deki toplumbilimsel çalışmalarda yeri büyüktür.

* Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi ve Sosyoloji Derneği Başkanı.

Sosyolojinin pozitif bilim olması gereğini savunan pozitivist akımın temsilcilerinden Durkheim çalışmalarını vak'alara dönük olarak yürütmüştür. Toplumsal olayları analitik bir yaklaşım ve istatiksel olarak o günün koşulları çerçevesinde değerlendiren Durkheim'in çalışmalarından etkilenen Ziya Gökalp'in, toplumla ilgili ilk yazılarında Diyarbakır yöresinden topladığı verileri Türkiye genelinde yorumladığı görülmektedir. Gökalp, Durkheim'ci verilere dayalı çalışma biçimini sonradan politika ile bütünleştirmekle beraber 1914 yılında İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji derslerinin başlatılmasındaki öncülüğü ile ülkemizde sosyolojinin kurulmasına hizmet etmiştir. Gökalp'in özellikle çeşitli görüşleri birleştirmeğe çalışan aynı zamanda gelenek ve görenekleri koruyucu, ılımlı kişiliği taraftarlarının çoğalmasına yol açmıştır.

Diğer ekolu temsil eden Prens Sabahattin ise **Türkiye Nasıl Kurtarılır?** adlı eseriyle İngiltere'nin siyasi düzenine duyduğu hayranlığı dolayısıyla politik yaşama ait düşüncelerini ortaya koymuştur. Prens Sabahattin, Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalımdan sıyrılması için yapısını değiştirmek gerektiğini öngörmekte ve kamucu yapıdan bireyci yapıya geçişi önermektedir. Toplumu kökünden sarsacak böyle bir sistem değişikliği, Prens Sabahattin'in görüşlerinin taraftar bulmasını engellemiştir.

Prens Sabahattin, Le Play ekolünün sınıflama ve sistem geliştirme yönüyle uğraşmıştır. Le Play ekolünün tekniklerini ve özellikle bugün hala geçerliliğini sürdüren monografik çalışma biçimini Türk toplumuna tanıtan Prens Sabahattin'i izleyen Mehmet Ali Şevki'dir. Mehmet Ali Şevki, Ziya Gökalp'in karşısındaki ekolün öğretisini savunan kişidir. Mehmet Ali Şevki sadece Le Play ekolünün yaklaşımı ve tekniklerini tanıtmakla kalmamış, bu teknikleri araştırmalarında da kullanarak Türkiye'nin gerçeklerine uygulamaya çalışmıştır. Türkiye'deki ilk monografik çalışma Mehmet Ali Şevki tarafından göçmenlerin yaşadığı Pendik civarında Kurna Köyü'nde yapılmıştır.

Le Play sosyolojisinin Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne (Mekteb-i Mülkiye) girmesindeki öncülüğü de Mehmet Ali Şevki yapmıştır. Le Play ekolünü ülkemize tanıtan Prens Sabahattin olmakla beraber, Prens Sabahattin'in eksik bıraktığı çözümlemeli (analitik) yönünü Mehmet Ali Şevki tamamlamıştır.

Bu tarihsel süreç içinde belirtilmesi gereken bir başka isim Mehmet İzzet'dir. Mehmet İzzet, Türk toplumbiliminin, Batı toplumbilimine benzer araştırma ve uygulamalara yönelmesi gerektiğini vurgulaması, toplumbilimcinin bilimsel araştırma tekniklerini kullanarak elde ettiği bulguları halkın ve yöneticilerin kullanımına sunacak bir meslek olduğunu belirtmesi ve toplumbilimcinin yaşamın düzenlenmesindeki rolü ve önemini vurgulaması açısından dikkat çekicidir. Tüm bu yönleriyle Mehmet İzzet, ülkemizde toplumbilimin gelişmesine yardımcı olan, bunun için yollar öneren ve kendi sorunlarımızı açığa çıkarmaya çalışan birkaç düşünürden birisidir. İdealist bir düşünür olmasına karşın bilimsel yöntemin gereklerini yerine getirebilmek için de çaba göstermiştir. Çalışmalarında bilimsel araştırma sürecinin aşamalarına da kısmen yer veren M. İzzet, özellikle kavramsal model, kaynak taraması, sorunun tanımı, gözlem gibi kavramları da incelemelerinde kullanmıştır. Alan çalışmaları açısından en önemli katkısı; anket (questionnaire) kullanılmasını ve sonuçlarının da halkın ve yö-

neticilerin aydınlatılması için değerlendirilmesi gerektiğini önermiş olmasıdır. M. İz-zet bilimsel araştırma sürecini benimseyerek ‘olan’ ile ‘olması gereken’ arasındaki boşluğu kapayacak bu yaklaşım üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.

Cumhuriyet döneminde sosyolojinin tanıtılmasına katkısı olan, sosyolojik ku-ramları açıklamak, geliştirmek ve eleştirmek üzere çaba sarf eden Z. F. Fındıkoğlu, H. Z. Ülken ve N. Ş. Kösemihal’in çalışmaları ise veri derleyici, kuramları irdeleyi-ci çalışmalar için bir temel oluşturmuştur.

Türkiye’de sosyolojinin gelişimini değerlendirirken siyasi boyut üzerinde de durmak gerekir. Cumhuriyet ideolojisinin oluşumunda Durkheim’in metod ve sos-yolojik anlayışının izleri görülmektedir. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Ke-mal Atatürk’ün kendine ait kütüphanesinde Durkheim’in kitaplarının yer alması, kendi el yazılarıyla belirli düşüncelere not düşürülmüş olması, bir çok paragrafların altının çizilmiş olması, Durkheim sosyolojisinin Türk siyasi geleneğinin şekillenme-sinde etkili olduğunun somut bir delilidir ve bu yönde verilebilecek sayısız örnekler vardır. Türk toplumsal yapısının temel sorunlarının toplum-devlet ağırlıklı olarak ele alınışı siyasi tercihlerin bu yönde yapılması için bir zemin oluşturmuştur. Özet-le denilebilir ki; Atatürk’ün toplumsal sorunları bir sosyolog yaklaşımıyla irdeleme-si, Cumhuriyet dönemine sosyolojik bir kimlik kazandırmıştır.

Öte yandan aynı dönem Türk Üniversitelerinde okutulan sosyoloji dersleri genel-likle vak’alara dönük olmayan sosyal bilgilerin aktarılması biçiminde olmuş, tü-müyle sosyal felsefe yapılmıştır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında felsefi nitelikleri ağır basan bu sosyolojik kimlik 1930’lardan itibaren farklı bir ivme kazanmaya başlamıştır. Özellikle üniversite dı-şında 1930-1940’lar arasında İstanbul’da çıkarılan Kadro Dergisi etrafında toplanan yazarların araştırmaya dönük çabalarıyla A.B.D.’de yetişmiş bir grup genç bilim in-sanının üniversite içi çabalarının sonucu 1940’lardan sonra alan araştırmaları sosyo-lojiye yeni bir boyut kazandırmıştır.

Ankara Üniversitesi’nde 1940 yılında başlayan ve doktora tezi olarak yazılan sosyolojik çalışmalar, toplumsal yapı değişikliklerini araştıran alan çalışmaları nite-liğinde olup çeşitli tekniklerin, istatistik hesapların kullanıldığı ilk örneklerdir.

Niyazi Berkes’in bazı Ankara köyleri üzerine bir araştırması 1942 yılında yapılmış onüç köy incelemesini kapsamaktadır. Behice Boran’ın toplumsal yapı araştı-rmaları (1945) Manisa’da sekiz ova, beş dağ köyünün incelenmesidir. Muzaffer Şe-rif’in 1944 köy araştırması, dış dünyayla ilgi dereceleri, değişik beş köy üzerinde yaptığı bir alan araştırmasıdır. Bu çalışma sosyal psikolojik ağırlıklı olmakla bera-ber, kırsal sorunlara yönelmesi ve sonradan yapılan köy araştırmalarını etkilemesi bakımından önemlidir. Bu dönemde alan araştırmaları yoluyla toplumsal gerçekte-rin saptanmaya başlanması Türk toplumbilimi için bir dönüm noktası olmuştur. Sos-yolojik çalışmaların güncel sorunlara yönelmesi, alan araştırmalarının amacı, uygu-lanan teknikler, sonuçların toplum yaşamına yansıtılması gibi yeni yaklaşımlar, hem

toplum hem de akademik çevreler için çok büyük bir değişiklikti. Burada vurgulanması gereken nokta, alan araştırmaları (ampirik çalışma) yaklaşımını benimseyen bu genç bilim insanlarının çalışmalarını kavramsal çerçeve üzerine bina etmeleridir. Bu uygulamalar ve yöntem konusundaki gelişmeler, birlikte okutulan felsefe ve sosyoloji disiplinlerinin birbirlerinden bağımsız hale gelmelerini gerektiriyordu. A. Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde bu girişimlerin öncülüğünü yapanlara 'karşı' geliştirilen kamuoyu ve olumsuz tutum, ideolojik suçlamalarla birleştirilerek N. Berkes, B. Boran, P. Naili Boratav ve M. Şerif'in kadro dışına çıkarılmalarına (kadrolarının iptaliyle) ve onların da akademik çalışmalarını dünyanın tanınmış üniversitelerinde devam ettirmelerine neden olmuştur.

Bu isimlerden Behice Boran, politikaya atılarak Türkiye ile ilişkilerini bu bağlamda sürdürürken Niyazi Berkes, Türk toplumunun son ikiyüz yıllık siyasi ve toplum tarihini değerlendiren çalışmalarıyla bilimsel katkıda bulunmaya devam etmiştir. Berkes'e göre, Türkiye'de toplumbilim uzun süre siyasal akımların etkisinde kalmış ve en çok Fransız toplumbiliminden etkilenmiş ve özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygınlaşan yöntem tartışmaları nedeniyle araştırma yapıtları daima eleştiri konusu olmuş ve araştırmalara parasal destek sağlanmamıştır.

Böylece 1940'larda Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nde başlayan alan çalışmaları bir duraklama devresine girmiştir. Yaklaşık yirmi yıllık bir aradan sonra tekrar gündeme gelen alan araştırmaları İstanbul'da Edebiyat Fakültesi'nde Cahit Tanyol, İktisat Fakültesi'nde Cavit Orhan Tütengil, Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde İbrahim Yasa ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Mübeccel Belik Kıray tarafından sürdürülmüştür.

1955 yılında, İbrahim Yasa'nın 'Hasanoğlan', 1964'de Mübeccel Kıray'ın 'Ereğli' ve 1969'da yine İbrahim Yasa'nın '25 yıl sonra Hasanoğlan' çalışmalarında Muzaffer Şerif'in kullandığı kavramlardan etkilendikleri ve bu kavramların ikinci kuşak sosyologlarda daha da geliştirildiği görülmektedir.

Ayrıca, F. Frey tarafından 1962 yılında çok geniş bir örneklem kullanılarak yapılan ve yayınlanmayan köy araştırması 1968 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yaptırılan **Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu** ve yine sosyal psikolojik nitelikleri ağır basan fakat örneklemeleri küçük olan D. Lerner'in 1958, G. Helling'in 1966 ve F. Başaran'ın 1969 yıllarında yaptıkları köy araştırmalarından da söz edilebilir.

Ülkemizde sosyal bilim araştırmalarının geliştirilmesi amacıyla Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdları Enstitüsü'yle Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin 1970 yılında düzenlediği bir konferansla Türk toplumbilimi açısından yeni bir dönem başlamıştır.

Türk sosyal bilimcilerini biraraya getiren bu toplantıda onüç bildiri sunulmuş ve çeşitli görüşler tartışılmıştır. Konferans sonunda yayınlanan kitap 1970'li yıllarda sosyal araştırma konusundaki genel akademik birikimi yansıtmaları bakımından önemli bir yayındır.

Kitapta; Mübeccel Kıray’ın ‘Sosyal Değişme ve Sosyal Bilimler’, Çiğdem Kağıtçıbaşı’nın ‘Türkiye’de Sosyal-Psikolojik Araştırmaların Genel Görünümü, Gruplanması ve Bazı Problem Sahaları’, Doğan Cüceloğlu’nun ‘Türkiye’de Yapılan Sosyal-Psikolojik Araştırmaların Metodolojik Yönden Bir Tetkiki’, Kemal Karpat’ın ‘Siyasi İlimler Araştırmaları’, Ahmet Taner Kışlalı’nın ‘Rejim Açısından Araştırılması Gereken İki Sorun: Gençlik Hareketleri ve Sandık Başına Gitmeyen Seçmenler’, Şerif Mardin’in ‘Siyasal Bilimlerde Araştırmalar Tebliğleri Eleştirisi’, Bozkurt Güvenç’in ‘Etnoloji ve Sosyal (Kültürel) Antropolojik Araştırmalar’, Nephane Saran’ın ‘İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü Araştırma Faaliyeti’, Oğuz Arı’nın ‘Türkiye’de Anket Metoduna Dayanan Sosyolojik Araştırmalar ve Uygulama Açısından Teori ve Kavramlar’, Şefik Uysal’ın ‘Metodoloji Açısından Türkiye’de Yapılan Sosyolojik Araştırmalar ve Bir Örnek: Köy Araştırması’, Serim Timur’un ‘Geniş Kapsamlı Alan Araştırmalarında Veri Toplama Teknikleri: 1968 Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması Örneği’, Çiğdem Kağıtçıbaşı’nın ‘Sosyal İlim Metodolojisi: Köy ve Nüfus Araştırmaları, İzmir Araştırması’, Nabi Dinçer’in ‘Sosyal Araştırmaların Devlet Planlama Teşkilatı’na Değerlendirilmesi ve Kullanılması’, Arif T. Payaslıoğlu’nun ‘Türkiye’de Sosyal Araştırma Sorunları ve Çözüm Yolları Üzerine Bazı Düşünceler’, İsmail Beşikçi’nin ‘Araştırılacak Konu ve Sorunlar’ adlı makaleleri yer almaktadır.

1970’li yıllardan sonra çeşitli tekniklerle yapılan alan çalışmaları giderek yaygınlaşmıştır. Böylece Türkiye’de toplumbilim alanında alan araştırmalarının ağırlıklı bir yer kazandığı söylenebilir. Öte yandan araştırma sonuçlarının aynı hızla ve kapsamla toplum yaşamında kullanılmaya başladığını söylemek güçtür. Bununla beraber toplumsal planlamada ve toplumsal politikaların oluşturulmasında alan araştırmasıyla ilgili verilerin giderek daha fazla yer aldığı da görülmektedir.

İstanbul Üniversitesi’nde 1914 yılında başlayan sosyoloji öğretimi yirmi yıl sonra Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde, onu izleyen yıllarda da OD-TÜ, Hacettepe, Boğaziçi ve Ege Üniversitelerinde; Felsefe kürsüleri, Sosyal Bilimler ya da Davranış Bilimleri içinde başlamış ve yıllar içinde giderek hepsi sosyoloji lisans diploması veren bağımsız birer bölüm haline gelmiştir. 1982 yılından itibaren üniversitelerimizde sosyoloji öğretimi artan bir hızla yaygınlaşmıştır. 2000 öğretim yılı itibariyle yirmi dört üniversitede lisans ve lisansüstü öğretim yapılmaktadır.

Öte yandan 1924 yılında orta öğretim kurumlarında ve öğretmen okullarında da sosyoloji dersi okutulmaya başlanmıştır.

Uzun yıllar felsefe grubu içinde ve zorunlu olarak okutulan sosyoloji dersleri, seksenli yıllardan sonra seçmeli ders grubuna alınmıştır.

Ancak orta öğretimde sosyoloji derslerinin hala seçmeli oluşu ve kadro sorununun çözülmemiş olması nedeniyle sosyoloji ile uğraşanların sayısı sınırlı kalmaktadır. Öte yandan toplumumuzda hissedilir bir biçimde ‘sosyoloji’nin önemi vurgulanmakta; üniversitedeki sosyologlar, üniversite dışında yoğun bir trafik yaşa-

makta; çeşitli kuruluşların planlama ve uygulama projelerinde görüş ve katkıları alınmak istenmektedir.

Toplumumuzda yaklaşık seksen yıllık bir birikimi olan sosyoloji öğretimi ve toplumla ilişkileri değerlendirildiğinde, sosyoloji disiplininin ve sosyologların iki tür sorunla karşı karşıya geldikleri gözlenmektedir. Bunlardan birincisi, sosyoloji biliminin kavram kargaşası, metodoloji, resmi ideolojide yerini bulamamışlık gibi iç sorunları, ikincisi ise toplumsal statü ve istihdam gibi toplumdan kaynaklanan dış sorunlardır.

İngiltere’de, sosyolojinin, “insanların bilinmesini istemediği konuları araştıran bir bilim olduğu” kanısı yaygındır. Bireysel, ailesel ve örgütsel ilişkilerde bilinmesi istenmeyen şeyler araştırıldığında “Sosyolojiye” ve “Sosyoloğa” toplumun, özellikle de yöneticilerin allerjisi olduğu gözlenmektedir. Ülkemiz için de geçerli olan bu durum bir meslek grubu olarak sosyologların karşı karşıya olduğu ve yaşadıkları en büyük sorundur. Bu tür sorunları aşabilmek amacıyla 1949 yılında İstanbul’da kurulan Türk Sosyoloji Cemiyeti’nin ömrü sadece bir yıl olmuş, bir sayı dergi çıkarıldıktan sonra faaliyeti devam etmemiştir.

Bu olaydan tam kırk yıl sonra bu kez Ankara’da, 1990 yılında, toplumsal değişim ve toplumsal sorunlara ilişkin bilinçlenmenin hız kazandığı günümüzde ve özellikle demokratikleşmenin yeniden yapılanmaya başladığı bir dönemde sosyologlar mesleki sorumluluklarını örgütlü bir yapı içinde yerine getirebilmek, mesleği geliştirebilmek, yaygınlaştırmak ve yukarıda değinilen iç ve dış sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla ‘Sosyoloji Derneği’ni kurmuşlardır. Çağdaşlaşmanın ön koşulunun örgütlenme olduğu ve örgütlenmenin de dayanışma ve ekip çalışmasıyla gerçekleştirilebileceği düşüncesinden kaynaklanan bu girişim, kaçınılmaz olmuştur. Öte yandan toplumsal gelişme de bu süreci hızlandırmıştır.

Sosyolog, diğer bilim mensuplarıyla işbirliği içerisinde toplumsal değişmeyi zaman ve mekan boyutunda ele alan, irdeleyen, gelişmenin farklı dinamiklerini, kaynaklarını ve sınırlılıklarını bilimsel yöntem ve tekniklerle tanımlayan, bu alanda ulaştığı sonuçları yaymak suretiyle toplumsal biçimlenmeye katkıda bulunan, karar organları ve siyasal iradeyi etkileyen hem bir düşün hem de bir eylem insanıdır.

İşte bu hedefi gerçekleştirmek, örgütlenmeyi ve güç birliğini sağlamak amacıyla Sosyoloji Derneği Ankara’da 1990 yılında 11 sosyoloğun öncülüğünde kurulmuştur. İlk genel kurulunda 40 olan üye sayısı bugün 450’yi bulmuştur.

Derneğin amacı tüzüğünde; “Türkiye’de sosyolojinin anlaşılmasına, gelişmesine ve yaygınlaşmasına katkı yapmak, bu alanda bilimsel etkinliklerde ve yayında bulunmak, toplumbilimciler arasında birlik ve dayanışma sağlamak”;

“Ülke sorunlarının çözümüne yardımcı olacak araştırma projelerini yürütmek, yakın disiplin ve bilim dallarıyla ve bunlara ilişkin kuruluşlarla amaçları doğrultusunda işbirliği yapmak, bilimsel nitelikte kongre, sempozyum, seminer konferans, açık oturum düzenlemek ya da benzeri etkinliklerde bulunmak, toplumbilimcilerin

mesleklerine ilişkin sorunlarına çözüm bulmakta yardımcı olmak, ülkemizde toplumbilimsel düşüncesinin etkin ve yaygın bir kimlik kazanması amacıyla yayınlar yapmak, toplumbilim dalında lisans ya da yüksek lisans yapan başarılı ve olanakları kısıtlı öğrencilere dernek gelirinin en az %10’ tutarında karşılıksız burs vermek” olarak ifade edilmiştir.

Dernek tarafından bugüne kadar 3 Ulusal Kongre gerçekleştirilmiş, 10 araştırma projesi yürütülmüş, çeşitli illerde 10 toplantı düzenlenmiş, diğer gönüllü kuruluşlarla işbirliği içinde çok sayıda toplantılara katkı verilmiş ve 12 kitap yayınlanmıştır. 1998 yılından itibaren de yılda iki kez olmak üzere ‘Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research’ adlı hakemli bir dergi çıkarılmaktadır.

Dernek kurulduğundan bu güne on yıllık bir geçmiş içinde ülke düzeyinde yaptığı çeşitli bilimsel çalışmalarla toplum içinde adını duyurmayı başarmış ve giderek aranan, hizmet istenen bir kurum haline gelmiştir. 2000 yılı başında ise gerekli süreci tamamlayarak, ‘Bakanlar Kurulu Kararı’ ile ‘Kamu Yararına Dernek’ statüsü kazanmıştır.

Sosyoloji kalkınmakta olan ülkelerde kırdan kente göç ve sanayileşme süreciyle birlikte var olmaya başlayan başka bir deyişle sanayileşme sonucu, sorunlara çözüm arama çabalarıyla ortaya çıkmış bir bilimdir. Bugün batıda sanayileşmenin gelişmesi ve bilgi toplumuna geçişle birlikte sosyolojinin artık eski önemini yitirdiği ve gerilemeye yüz tuttuğu tartışılmaktadır.

Türkiye’de ise her ne kadar sosyoloji, Cumhuriyet’ten bu yana orta ve yüksek öğretim kurumlarımızda okutulmuşsa da, toplumumuzda, sosyoloji bilgisinin öğretim dışı talep edilir olması son üç beş yılda gündeme gelmiştir. Batıda görevsel niteliği giderek azalan sosyolojinin Türkiye’de önem kazanması ekonomideki liberalleşme, dışarıya açılma eğilimleriyle, küreselleşme ve demokratikleşme kavramlarının toplumumuzda ulaşılması ‘hedeflenen’ ve giderek benimsenen ‘yaşama’ geçirilmesi isteği ile açıklanabilir. küreselleşme sonucu, “dünya toplumuna” doğru yol alan çağımızda, insan ilişkileri ‘dostluk ve iyi niyete dayalı ilişki’ olmaktan çok, ‘rekabete dayalı ilişki’ olma özelliği kazanmaktadır. Bu doğrultuda düşünenler, bu felsefeyi benimseyenler, gerek bireysel gerekse toplumsal ölçekte gelişip zenginleşmekte, dışlayanlar ise fakirlik ve iç savaş gibi sorunların üstesinden gelmek zorunda kalmaktadırlar. Bu yüksek rekabet ortamında ‘bilgi’ her türlü güç ve statünün temel sembolü haline gelmiştir. Araştırma sonuçlarına dayalı güvenilir ve geçerli bilgilerin karar mekanizmalarını yönlendirmesiyle kalkınma hamleleri gerçekleşecek ve çağı yakalamak mümkün olacaktır. Bu nedenle günümüzde ‘bilimsel araştırma’ özel bir önem taşımaktadır.

Böylece insan merkezli kalkınma modelleri arayışlarının güçlenmesi, sosyolojiye talebi artıran faktörler olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak, kamu ve özel sektörde sosyolojik araştırma ve danışmanlık hizmetleri de giderek artmaktadır.

Son yılların en büyük özelliği de kamuoyu yoklamalarında kaydedilen gelişme-

lerdir. SİAR, PİAR-GALLUP, KAMAR, KONDA, KAMOY, VERİ ARAŞTIRMA, İNTER-LİNK ARAŞTIRMA, ZET, ARAT ve benzeri araştırma kuruluşları genellikle siyasi partiler ve çeşitli gazeteler için siyasi nabız ölçmeye yönelik kamuoyu araştırmaları yapmaktadırlar. Araştırma kültürel bir alışkanlıktır, bir yaşam biçimidir. Ancak bu alışkanlığın toplumumuzda henüz yerleşmediği görülmektedir. Kültürümüzün araştırma fikrini benimsemesi gerek eğitim sürecinde gerekse öğretim programlarında yapılacak değişimlere bağlıdır. Öte yandan araştırma geleneğinin ülkemizde yerleşebilmesi kamuoyunun, kamu kesiminin ve de özel sektörün konuya sıcak bakması ve destek vermesiyle doğru orantılı olarak gelişebilir. Son yıllarda "araştırma" bir çok disiplin içinde öğretilmesi gereken bir alan olmuştur.

1990'lı yıllarda alan araştırmalarının, sınırlı sayıda da olsa devlet tarafından desteklenmesi gündeme gelmiştir. Kurumlar kendi hizmetlerini daha iyi yapabilmek amacıyla araştırma birimleri kurarak ya bizzat araştırma yapmaya ya da yaptırmaya başlamışlardır. Bazı bakanlıkların APK (Araştırma-Planlama-Koordinasyon) birimleriyle Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu (TRT), Aile Araştırma Kurumu (AAK) ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İdaresi Başkanlığı (GAP) bu konuda verilebilecek örneklerdir. Araştırma kurumlarının en büyük sorunu, sürekliliklerinin sağlanmasında toplanmaktadır. Bürokratik ortam içinde yer alan Araştırma Kurumları, bürokrasisinin sorunlarıyla iç içe yaşamaktadır. Genç kuşak sosyologların bu sorunları aşmak için çok çaba göstermeleri gerekmektedir. Bununla birlikte, sosyolojinin akademik bir disiplin olarak toplumumuzda hakettiği yere gelmesi, sosyologların bizzat kendilerine sorumluluk ve görev yüklemektedir. Bilginin üretilmediği toplumsal yaşamlarda kaçınılmaz olarak hurafeler üretilir. Hurafelerin ise neye ve kime hizmet ettiği malumdur. Bu nedenle, toplumdan kopuk olmayan, bilim yapan ve bilgi üreten bir sosyoloji, sağlıklı bir toplumsal yaşam için olmazsa olmaz bir niteliğe sahiptir. Diğer bir deyişle Türk sosyologlarının fildişi kulelerde 'bilim için bilim' anlayışıyla değil, alanda 'toplum için bilim' anlayışıyla çalışmalarını gerçekleştirmeleri, toplumsal yapının, yapısal sorunların ve çözüm seçeneklerinin daha gerçekçi bir şekilde saptanmasına olanak sağlayacaktır.

Summary

The main aim of this paper is to investigate the establishment and historical development of sociology and to explain the organization process of the Sociological Association in Turkey. It is stated that the Durkheim's and the Le Play's approaches became effective on sociology in Turkey at the beginning. It is also said that sociology was thought as a sub-field under the departments of philosophy or/and social sciences in the same period. Later, it became an independent discipline in universities. There are many intellectuals who contributed to development of sociology in Turkey. Ziya Gökalp, Prens Sabahattin, Mehmet Ali Şevki and Mehmet İzzet can be accepted as pioneers, especially for the late Ottoman period. In the republic period, Z. F. Fındıkoğlu, H. Z. Ülken, N. Ş. Kösemihal, Niyazi Berkes, Behice Boran, Cahit Tanyol, Cavit Orhan Tütengil, M. B. Kıray and İbrahim Yasa have an important contribution to the development of the discipline. The research and publication on social

sciences, particularly on sociology reached to the peak point in 1970s. It is possible to see many rural and urban researches in these years. The first association of sociology was established in 1949 with the name of ‘The Association of Turkish Sociology’. But it was closed one year later. The second attempt was made in 1990, and a new association named ‘Sociological Association’, was established. It has 450 members in present.

KAYNAKÇA

- BAŞARAN, Fatma (1967) **Diyarbakır Köylerinde Vaziyet Alışların (Attitudes) Değişmesiyle İlgili Psiko-Sosyal Bir Araştırma**, Ankara: A. Ü. DTCF Yayını.
- BERKES, Niyazi (1942) **Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma**, Ankara.
- BORAN, Behice (1945) **Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Muka-yeseli Tetkiki**, Ankara: A. Ü. DTCF Yayını.
- FREY, F.W. (1963) “Surveying Peasant Attitudes in Turkey”, **Public Opinion Quarterly**, 27, pp. 335-355.
- GÖKÇE, Birsen (1996) “The Development of Sociology in Turkey”, **History And Sociology**, Bulgaristan (Bulgarca Yayınlanmıştır).
- GÖKÇE, Birsen (1998) “Türkiye’de Sosyolojinin Gelişimi”, **Türkiye’de Sosyal Bilimle-rin Gelişmesi ve Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Sempozyumu**, Ankara.
- GÖKÇE, Birsen (1999) **Toplumsal Bilimlerde Araştırma (III.Baskı)**, Ankara: Savaş Yayınevi.
- HELLING, G. A. (1959) **Study of Turkish Values by Means of National Streo Types**, Ph. D., Dissertation, Univ. of Minnesota.
- KIRAY, Mübcecel B. (1964) **Ereğli, Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, An-kara: DPT Yayını.
- LERNER, D. (1958) **The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East**, New York: The Free Press.
- ŞERİF, Muzaffer (1948) **An Outline of Social Psychology**, New York: Japer Row.
- TUGAÇ, Ahmet vd. (1970) **Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması**, Ankara: DPT Yayınları No: 198.
- YASA, İbrahim (1955) **Hasanoğlan Köyü**, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İda-resi Enstitüsü Yayını.
- YASA, İbrahim (1969) **Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü: Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma**, Ankara: Ankara Üniv. SBF Yayınları, No: 270.
- KASAPOĞLU, Aytül (Der.) (1992) **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Sosyolojinin 52. Yılı Toplantısı**, Ankara: Sosyoloji Derneği, Yayın No.1.
- SOSYOLOJİ DERNEĞİ (1994) **Dünya’da ve Türkiye’de Güncel Sosyolojik Geliş-meler**, Ankara: Sosyoloji Derneği, Yayın No.3.